Autor Guste Santini
Srijeda, 05 Siječanj 2005 19:39

Davne 1988. godine kao ondašnji direktor Instituta za javne financije u Zagrebu, koji je ujedno bio i jedini institut za javne financije u bivšoj Jugoslaviji, organizirao sam međunarodni simpozij na temu: Porez na dodanu vrijednost. Radovi su bili objavljeni u časopisu «Financijska praksa» koje pročitam svaki put kad neka sljednica bivše Jugoslavije uvede porez na dodanu vrijednost. Ovo navodim samo zato da ekspliciram da je još 1988. godine bilo poznato što donosi uvođenje poreza na dodanu vrijednost.

Hrvatska je zamjenila porez u maloporodaji jedinstvenom poreznom stopom od 22%. Svaki se put u predizbonoj kampanji lamentira o smanjenju porezne stope od 22%. Slovenija i sada Srbija i Crna Gora, te Bosna i Hercegovina imaju također porez na dodanu vrijednost.

Osnovna stopa poreza na dodanu vrijednost u Srbiji i Crnoj Gori iznosi 18% kojoj je pridodata niža stopa za osnovne proizvode od 8%. I Bosni i Hercegovini uvedena je porezna stopa od 17%.

U Ekonomskoj politici za 1995. godinu pisao sam o razlikama/sličnostima poreza na promet u maloprodaji i sada o tome neću razglabati. Zainteresiranog čitaoca upućujem na taj rad koji je moguće kupiti po bagatelnoj cijeni.

Ipak moram napomenuti dva momenta koji su bitni za cijelu priču. Prvi je porez na dodanu vrijednost i likvidnost, a drugi je oporezivanje zaliha. Idemo redom.

Porezna incidenca nam kazuje tko odista snosi porez. Tzv. trošarine su porezi na neelastična dobra i usluge i upravo zbog neelastičnosti potražnje snosi ih kupac. Prema tome, sukladno elastičnostima dijeli se uvedeni porez između prodavaoca i kupca. Prema tome porezna stopa od X% ne govori nam ništa o tome tko odista snosi porezni teret. Za sva dobra i usluge koji su bili oporezovani višim poreznim stopama od porezne stope poreza na dodanu vrijednost dobvamo poticaj uvođenjem poreza na dodanu vrijednost sukladno elastičnostima na strani ponude odnosno potražnje i pojavit će se potrošački/proizvođački višak te porezni dobitak. Kod dobara i usluga kod kojih će se povećati porezna presija pojavit će se upravo suprotno što znači smanjenje potrošačkog/proizvođačkog viška i porezni gubitak.

U Hrvatskoj je krivo umačena jedna porezna stopa - kao neselektivna mjera ekonomske politike. Upravo elastičnosti određuju koliko je potrebno poreznih stopa da bi neki potrošni porez bio neutralan. Slikovito rečeno ako je netko, recimo jučer, nosio 10 kilograma tereta, netko drugi 0 kilograma, treći 30 kilograma, četvrti 50 kilograma, itd., a danas svi nose, recimo, 18 kilograma tada će oni koji su jučer nosili manje od 18 kilograma biti u, možda, nerješivim poteškoćama.

Uvođenje poreza, do definiciji, izbacuje dio graničnih proizvođača, a na nivou grane smanjuje prosječnu efikasnost što rezultira pomakom cijna na gore i smanjenjem količina. Ovo se uobičajeno rješava smanjenjem budžetskog ograničenja. Kako u Srbiji i Crnoj Gori raste stopa inflacije to je prilično problematično kako će se implementirati porez na dodanu vrijednost i smiriti cijene. U Hrvatskoj je, kako znamo, usporedo s uvođenjem poreza na dodanu vrijednost

pokrenuta kampanja boljševičkog proziva onih proizvođača/trgovaca koji su povećali cijene. Tako se u 1998. godini nisu povećale cijene proizvođača ali su se zato povećale u 1999. godini. Učinak je s aspekta stabilizacije, prema tome, bio tragičan. Nikakvim se dekretom ne može upravljati ekonomskim zakonitostima.

Ipak dogodilo se i nešto dobro. Nije se povećao prihod po osnovu poreza na dodanu vrijednost samo u 1998. godini već je dio tog povećanja «prebačen» u 1999. godinu što je imalo izuravan učinak na rebalans proračuna u manjem opsegu nego što bi to bio da su se cjelokupni porezni prihodi (fiskalni učinci) ostvarili u 1998. godini. 1998. godina sa svojim rebalansom proračuna temeljni je generator svekolikih problema, a naročito rastućeg deficita proračuna, do te mjere da je Hrvatska danas ovisna o uvozu (o čemu sam pisao na ovim stranicama i u časopisu Ekonomija/Economics).

Ovim je «načet» i drugi problem. Naime, za razliku od poreza u maloprodaji porez na dodanu vrijednost oporezuje u procesu reprodukcije i zalihe. To je kardinalna razlika poreza na dodanu vrijednost u odnosu na porez na promet u maloprodaji. Upravo prilikom uvođenja poreza na dodanu vrijednost ne oporezuje se samo potrošnja već i zalihe sirovina odnosno poluproizvoda. Ne radi se o zanemarivim veličinama. Nije nerealno ocjeniti da zalihe iznose gotovo trećinu bruto domaćeg proizvoda što znači da u uvjetima porezne stope od 18% u prvoj godini ostvarimo više poreznog prihoda u iznosu od 6% bruto domaćeg proizvoda. Upravo sam tom logikom procjenio koliko je u Hrvatskoj ubrano više poreznih prihoda u 1998. godini i upravo sam porez na dodanu vrijednost, zbog svoje porezne izdašnosti, označio kao tragičnu figuru u tragediji koja se zove hrvatsko gospodarstvo. Naime, kao što je poznato, upravo višak poreznih prihoda bio je razlogom za rebalans proračuna u 1998. godini umjesto da se srede računi u javnoj blagajni. Jednom izglasano veće pravo znači trajno veće rashode. Nikada nije moguće dovoljno naglasiti neelastičnost rashodne strane proračuna.

Upravo zato nije realno očekivati smanjenje porezne stope poreza na dodanu vrijednost ukoliko nemate značajnih i tarajnih suficita proračuna jer se ne smanjuju samo prohodi zbog manje porezne stope, već se smanjuje i dio poreznih prihoda koje smo «avansno» uzeli proizvođaču i trgovcu.

Gopsodo u Srbiji i Crnoj Gori, odnosno u Bosni i Hercegovini porezne viškove koje ste ubrali temeljem uvođenja poreza na dodanu vrijednost koristite za rješavanje problema u proračunu a nemojte, kao Hrvatska, povećavati prava korisnicima državnog proračuna. Ukoliko većim poreznim prihodima rješite probleme proračuna zapravo vodite stabilizacijsku politiku a to onda, kao što znamo, smanjuje i inflatorne tenzije.